

Partnervold og kvinnemishandling

Solveig Karin Bø Vatnar

Psykologspesialist, Ph.D, Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri, Oslo Universitetssykehus

Partnervold mot kvinner forstås på svært ulike måter. Forskjellene knytter seg til hva som defineres som vold, og til forklaringer på hvorfor volden finner sted. Forskningen i Norden har hovedsakelig vært knyttet til en sosiologisk og kriminologisk fagtradisjon (for eksempel Christensen, 1992; Lundgren, Heimer, Westerstrand & Kalliokoski, 2001; Skjørten, 2002). Med unntak av en del viktig fagutviklingsarbeid innen kliniske miljøer (for eksempel Råkil, 2002), er det begrenset med forskning på voldsutsatte kvinner ut fra et psykologisk perspektiv og med vekt på fenomenologiske aspekter.

Definisjonen av partnervold endres over tid. Den siste store undersøkelsen av partnervold i Norge (Pape & Stefansen, 2004) skiller mellom episodisk partnervold og patriarkalsk terrorisme. I denne studien fant man at episodisk vold er forholdsvis utbredt og har en uklar kjønnsprofil, mens patriarkalsk terrorisme forekommer sjelden og ligger tett opp til begrepet kvinnemishandling. En svakhet ved denne undersøkelsen er imidlertid at den er gjort per post. Et kjent mønster ved kvinnemishandling er nettopp at mannen driver systematisk kontroll av brev og telefoner.

Få nasjonale studier

I Norge er det ikke gjennomført noen nasjonal omfangstudie av partnervold. I Storbritannia, USA, Canada og Australia blir slike undersøkelser foretatt regelmessig. Vi må derfor støtte oss til to kilder til kunnskap: ulike registre hos politi, familievernkontor og krisesentre, og Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelser. Disse kildene gir imidlertid usikre data. Et eksempel er at partnervold trolig anmeldes sjeldnere til politiet enn andre former for vold.

To relativt nye undersøkelser som fikk stor medieoppmerksomhet er «Ung i Norge» og «Den skjulte volden?» (Pape, 2003; Pape & Stefansen, 2004). Her oppga litt flere menn (6 %) enn kvinner (4 %) at de var blitt fysisk angrepet av partner i løpet av siste halvår. Forskerne presiserer at studiene trolig ikke fanger opp grov mishandling og overgrep. Bare 37 % av informantene bodde sammen med partner. Det er uansett viktig å være oppmerksom på at voldsatferd blant kvinner og unge jenter ser ut til å øke.

Et annet eksempel er en undersøkelse ved Bergen legevakt. Her registrerte man i løpet av ett år nesten tusen pasienter med voldsskader, hvorav omlag en firedel kvinner (Steen & Hunskår, 1997). Litt over halvparten av disse kvinnene var utsatt for vold på privat arena. Forskerne påpeker at dette må regnes som minimumstall, da mishandlede kvinner ofte oppgir helt andre årsaksforklaringer på sine skader. Dette har man også erfaring med innen psykisk helsevern og familievern. Voldsutsatthet kan skjule seg bak depresjon, angst, hyperaktivitet, posttraumatiske symptomer, suicidalitet, kommunikasjonsvansker og samarbeidsproblemer med ekspartner om felles barn.

Barn som vitner til vold

Det finnes heller ingen store norske undersøkelser som belyser hvor mange barn som ser og hører fars vold mot mor. Fra internasjonale studier vet vi at barna rammes både direkte og indirekte (Gaham-Bermann & Edleson, 2001). Barn som er vitne til vold i hjemmet har fått ulike betegnelser: «det stille

offeret», «det glemte offeret», «det uintenderte offeret». I terapi formidler barna at å være vitne kan være mer enn øyenvitne. Barn hører vold: «Jeg hørte at mamma skrek inne fra soverommet. Døra var låst og jeg var sikker på at pappa ville drepe henne» (jente, 12 år). Barn blir brukt som et middel i vold: «Han har sagt at dersom jeg fortsetter å ligge med ham, vil han ikke kreve daglig omsorg for barna» (voldsutsatt kvinne med tre barn). Barn opplever ettervirkningene av vold: «Pappa var full og truet mamma og meg med hagle. Vi måtte løpe ut på gata hvor mange mennesker så på oss» (gutt, 10 år). Barn utsettes selv for vold: «Han fløy plutselig på mamma. Jeg prøvde å stoppe ham, da sparket han meg i skrittet» (gutt, 14 år).

En tverrdepartemental utredning og en politisk handlingsplan understreker at barn som eksponeres for vold i familien utsettes for alvorlig omsorgssvikt. Spørsmålet da er om fars vold mot mor skal ha betydning for samværsavtaler ved samlivsbrudd. Mange voldsutsatte mødre opplever i dag at de kommer i en håpløs situasjon. En mor uttrykte det slik: «Dersom jeg holder barna tilbake fra samvær, risikerer jeg at barna dømmes til fast bosted hos far. Men hvis jeg lar barna dra på samvær, utsetter jeg barna for alvorlig omsorgssvikt. Da risikerer jeg at barneverntjenesten tar barna».

Behov for støtte og behandling

Voldsutsatte kvinner møter mange utfordringer når de skal etablere en tilværelse uten vold. Hjelperne er mange, tilbudet uoversiktlig og den enkelte kvinnes historie påvirker hvordan hun kan nyttiggjøre seg eksisterende tilbud. Mye tyder på at hjelpetilbudet ikke er godt nok (Cambell, 2002; Jonassen & Eidheim, 2001). En kartlegging ved gynekologiske avdelinger og legevaktsentraler viste at det var få steder som hadde et organisert tilbud til voldtektsutsatte. Bare en firedel av disse stedene ga tilbud om psykologisk eller psykiatrisk hjelp (NOU, 2003). I en undersøkelse fra Oslo, fortalte mange av dem som hadde vært utsatt for grov mishandling at de selv ikke hadde tatt initiativ for å få hjelp (Pape & Stefansen, 2004). Det å søke behandling krever tro på at en vil møte forståelse for sine problemer. Kvinner som har levd i mishandlingsforhold mangler ofte denne troen, fordi de har opplevd at anerkjennelsen av deres virkelighet blir borte i møte med hjelpeapparatet. De uttrykker tristhet og indignasjon over undersøkelser som presenterer vold i parforhold som en heftig krangel etter en fest, der begge var fulle og nokså like «gode».

Voldsutsatte kvinner møter ofte behandlingsapparatet med ambivalens; de vil at vi skal oppdage volden, samtidig som de bruker mye krefter på å holde volden skjult. Skammen over å ha valgt feil mann, og å ikke ha kommet seg ut av forholdet på et tidligere tidspunkt er fremtredende. Samtidig påpeker kvinnene det faktum at han ikke er voldelig hele tiden, og faktisk også har andre gode egenskaper. Voldens psykodynamikk har mange fasetter: Når hun må nøytralisere, bagatellisere og glemme krenkelsene fordi hun trenger ham. Når hun legger sitt personlige livsprosjekt til side for å ta vare på eller forandre ham. Når hun bare ser det sårbare og forlatte barnet og ikke voldsutøveren. Når hun ikke lenger lar seg merke med smerten, angsten, ydmykelsen og nedverdigelsen (Benum & Clasen, 1994).

Hvis personligheten, selvtilliten og virkelighetsoppfatningen er brutt ned, blir alternativene usynlige og umulige. Dersom vi som hjelpere blir for ivrige i å gi kvinnen innsikt i hvor urimelig han behandler henne, står vi i fare for å skape henne om til hans forsvarsadvokat, og i verste fall bekrefte hennes opplevelse av at hun får som fortjent. Voldsutsatte kvinner som har deltatt i gruppeterapi uttrykker at det viktigste for dem var å oppdage at de var flere, og at de andre kvinnene faktisk var alminnelig ressurssterke.

Referanser

- Benum, K., & Clasen, A. K. (1994). Mellom taushet og fare. Om kulturelle fortolkninger av psykiske problemer og forsøk på å skaffe ny mening. *Psyche og Logos*, 15, 171–190.
- Cambell, J. C. (2002). Health consequences of intimate partner violence. *Lancet*, 359, 1331–1336.
- Cristensen, E. (1992). *Vold ude og hjemme. En undersøgelse af fysisk vold mod kvinder og mænd*. Rapport nr 92:4. København: Socialforskningsinstituttet.
- Graham-Bermann, S. A., & Edleson, J. L. (Eds.). (2001). *Domestic violence in the lives of children: The future of research, intervention, and social policy*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Jonassen, W., & Eidheim, F. (2001). *Den gode vilje. Mishandlede kvinners erfaringer med hjelpeapparatet*. NIBRs PLUSS serie 1 - 2001. Oslo: Norsk Institutt for by- og regionsforskning.
- Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J., & Kalliokoski, A.-M. (2001). *Slagen Dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Stockholm: Fritzes offentliga publikasjoner.
- Norges offentlige utredninger (2003). *Retten til et liv uten vold* (NOU 2003:31). Oslo: Statens forvaltnings-tjeneste.
- Pape, H. (2003). Vold og krenkelses i unge menneskers parforhold. *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, 123, 2016–2020.
- Pape, H., & Stefansen, K. (Red.). (2004). *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatt-het for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Rapport nr. 1. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Råkil, M. (Red.). (2002). *Menns vold mot kvinner: Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjørten, K. (2002). *Lov og rett mot familievold?* Oslo: Pax forlag.
- Steen, K., & Hunskår, S. (1997). Kvinner og vold. En ettårig prospektiv undersøkelse fra Bergen Legevakt. *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, 117, 3640–3642.